

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

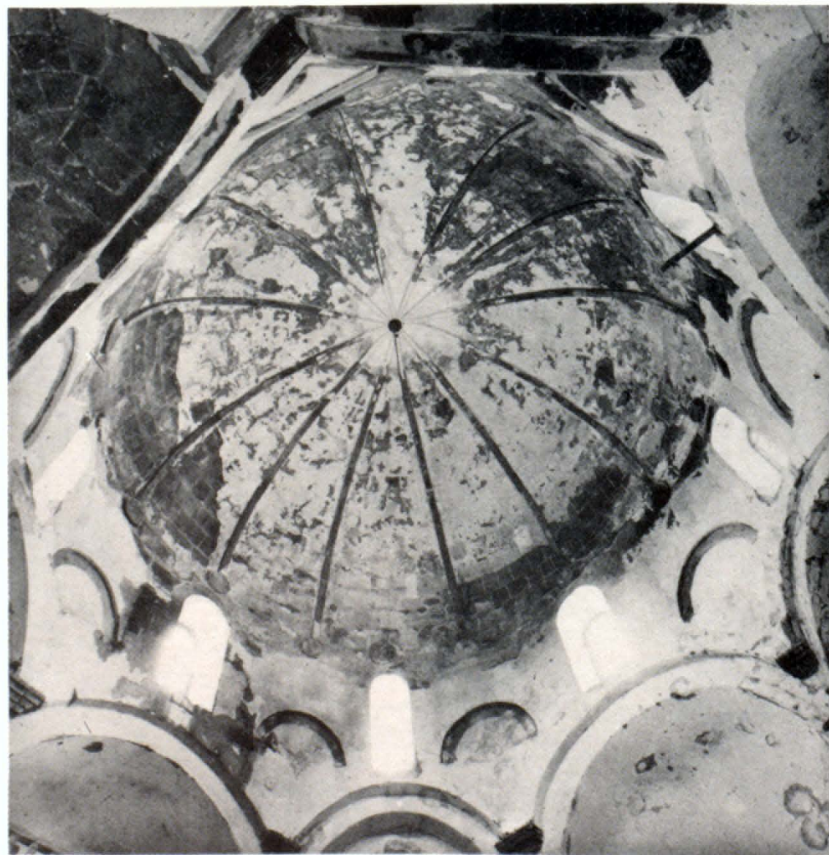
«Պատմական հուշարձանների և կուլ-
տուրական մյուս արժեքների պահպա-
նության նկատմամբ հոգատարությունը
Հայկական ՍՍՀ բաղաճացիների պարտ-
քրն ու պարտականությունն է»:
(ՀՍՍՀ սահմանադրություն, հոդված 66)

Տեսքը արևմտյան կողմից

Պատմական Արագածոտն գավառը հա-
րուստ է ճարտարապետական մեծարժեք
հուշարձաններով: Գրանց թվին է պատ-
կանում Մաստարայի ս. Հովհաննես եկե-
ղեցին (Հայկական ՍՍՀ Բալինի շրջանի
համանուն գյուղում): Այն գլխավորում է
կենտրոնագմբեթ, արտաքուստ և ներ-
քուստ խաչաձև եկեղեցիների խումբը,
որի մեջ մտնում են Արթիկի մեծ, Հա-
ռիճավանքի ս. Գրիգոր, Ոսկեպարի ս.
Սարգիս և Կարսի ս. Առաքելոց (X դ.)
եկեղեցիները:

Գմբեթի նւ բքին տեսքը

Այս տիպի տաճարների մի այլ տարրերակ կարելի է համարել Բագարանի տաճարը (VII դ. առաջին կես), որում, ի տարբերություն Մաստարայի տաճարի, էքմիածնի Մայր տաճարի նմանությամբ աղոթարանի կենտրոնում մուծված են գմբեթակիր շորս մույթեր՝ կազմավորելով գմբեթային փոխանցման միանգամայն տարբեր կոնստրուկտիվ համակարգ:

Վիճագրական հինգ արձանագրություններից մեկում որպես կառուցել տվող հիշատակված է Գրիգորաս վանականի անունը, մյուսում, նշվում է եկեղեցու 891 թ. վերանորոգման մասին: Տաճարի թվագրման հարցում կան տարակարծություններ (V—VI կամ VI—VII դդ.), ոմանք էլ այն կարծիքին են, որ տաճարը կառուցվել է VII դ., պահպանելով տեղում գտնվող հին եկեղեցու մասերը: Հիմք կա վերջինը ավելի հավանական համարելու:

Մաստարայի տաճարի հատակագծային հորինվածքը սերվում է էքմիածնի Մայր տաճարի ձևերից: Իր ներքին և արտաքին պարագծերով այն խաչաձև է: Խաչքները կազմավորում են կիսաշրջան խորանները, որոնք բացի արևելյանից (որի երկու կողմից հավելված են ավանդատներ), մնացած ճակատների նկատմամբ զուրս են շեշտված իրենց հնգանիստ ծավալներով: էքմիածնի Մայր տաճարի համեմատությամբ Մաստարայի տաճարի էական տարբերությունը կայանում է գմբեթակիր շորս մույթերի բացակայության մեջ: Գրա շնորհիվ, ինչպես գմբեթավոր դահլիճ-տիպի եկեղեցիներում, աղոթարանը անաղճատ է, ընկալվում է իր ուժերողական ծավալով:

Գմբեթակիր մույթերից հրաժարվելը թելադրել է կիրառել աղոթարանի ծածկի միանգամայն նոր, առավել բարդ կոնստրուկտիվ լուծում: Այն իրականացված է՝ հենելով ծածկը որպես հենախորշեր ծառայող կիսաշրջան խորանների

Արևմտյան մուտքը և լուսամուտը

Արևմտյան պատի արձանագրությունը

Բեղեսնուր տեսքը հառավ արևելից

Լուսամատ արևմտյան պատին

ճակատային կամարների, արտաքին պատերի և անկյուններում տեղավորված լայնաթուղի տրոմպների վրա: Հենարանների այդպիսի համակարգի վրա բարձրացող ութանկյուն թմբուկը ստացվել է մարմնեզ, ուստի ճարտարապետը անկյուններում մուծելով որմնախորշեր (Պանահովտի տաճարի նմանությամբ) ձգտել է ըստ հնարավորին մեղմացնել թմբուկի ծանրության տեսողական տպավորությունը:

Բազարանի տաճարում, շնորհիվ գմբեթակիր մույթերի առկայության, գմբեթի թմբուկն ու գմբեթը ավելի հավաք ծավալային ձևեր ունեն՝ ներդաշնակելով նրա ծավալատարածական ընդհանուր հորինվածքին:

Մաստարայի տաճարում կիրառված ճարտարապետական - գեղարվեստական

միջոցները հարաբար են վաղ միջնադարյան հայ ճարտարապետության ոգուն: Գրանց թվին են պատկանում հարավային և արևմտյան շքամուտքերի (վերանորոգումների հետևանքով որոշ չափով աղավաղված), ճակատներին ու թմբուկի նիստերին տեղավորված լուսամուտների պսակները (արևմտյանը երիզված է նաև ինքնատիպ երեսակալով), ճակատները և թմբուկը պսակող կամարիկավոր քիվերը:

Սակայն այդ զուսպ կիրառված ճարտարապետական տարրերը չեն, որ ստեղծում են տաճարի ընդհանուր առամբ պարզ ու պատկառազգու արտաքին նկարագիրը: Հուշարձանի գլխավոր արժանիքը նրա ինտերիերն է (ներքին տեսքը), և իհարկե, արտաքին հուժկու, միաձույլ, լույսով ու ստվերով հարուստ ծավալը:

Մաստարայի տաճարը ցայտուն օրինակ է այն բանի, թե ինչպես հին Հայաստանի ճարտարապետները շքավարարվելով ձեռք բերված նվաճումներով, անզուգրում ստեղծագործական որոնումներ էին կատարում կենտրոնազմբեթ կենդցիցների նոր տարրերակներ, ծածկերի համապատասխան կոնստրուկտիվ լուծումներ ըստեղծելու ուղղությամբ: Այդ հատկանիշներով Մաստարայի տաճարը իր արժանի տեղն է գրավում վաղ միջնադարյան հայ ճարտարապետության մեջ, հանդիսանալով նրա լավագույն երկերից մեկը:

Մաստարա գյուղի տարածքը հարուստ է նաև հնագիտական և ճարտարապետական այլ հուշարձաններով, որոնցից առանձնապես հիշատակելի է գյուղի հյուսիս-արևելյան ծայրամասում մի ժայռածերպի վրա կանգնեցված մեծաչափ ու հույակապ գարդանախշերով զրվազված խաչքարը (XIII դ.):

ՄԱՍՏԱՐԱՅԻ ԽԱՆԴԱՐ

Հարությունյան Վարազդատ Մարտիրոսի
ՄԱՍՏԱՐԱՅԻ ՏԱՆԱՐ

© ՀՍՍՀ պատմության և կուլտուրայի
հուշարձանների պահպանության ընկերու-
թյուն

Մասն. խմբագիր՝ Գ. Ս. Շախկյան
Խմբագիր՝ Ս. Վ. Ստեփանյան
Նկարիչ՝ Ս. Ս. Մկրտչյան
Տեխն. խմբագիր՝ Ա. Գ. Ասրյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Գ. Լ. Ղազարյան

Հանձնված է շարվածքի 21.07.1986 թ.:
Ստորագրված է տպագրության
14.07.1987 թ.: Զորմատ՝ 84×108¹/₃₂է
Թուղթ՝ «Կալվեմպատ», տպագր. 0,42
պայմ. մամ., հրատ.՝ 0,4 մամ.: Պատվեր
788: Տպաքանակ 10000: Գինը 15 կոպ.:
ՀՍՍՀ հրատարակչությունների, պոլիգրա-
ֆիայի և զրբի առևտրի գործերի պետա-
կան կոմիտեի № 2 տպարանի մասնաճյուղ,
Երևան, Մարշալ Բաղրամյանի պող. № 26: